

*Маст. Јелена Станисављевић, докторандкиња
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу*

*УДК: 343.1
DOI: 10.46793/XXIV-13.195S*

УСЛУГЕ БРАНИОЦА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ*

Резиме

Према Закону о адвокатури, адвокатура представља независну и самосталну службу пружања правне помоћи. Стручно, савесно и самостално обављање адвокатске професије представља једну од основних гаранција у остваривању и заштити људских слобода и права. Због положаја у коме се окривљени налази онда када му се на терет ставља извршење кривичног дела, значај адвокатских услуга посебно је изражен у кривичном поступку. Због тога, адвокатске услуге браниоца представљају основни предмет анализе овог рада. Аутор ће најпре приказати позитивноправне одредбе које регулишу статус адвоката, а потом ће се бавити правом на одбрану из којег произилази право окривљеног на браниоца. У централном делу рада, аутор ће анализирати улогу браниоца, уз разматрање његовог положаја и значаја у кривичном поступку.

***Кључне речи:** адвокатура, бранилац, право на одбрану, кривични поступак.*

1. Увод

У правном систему Републике Србије, адвокатура је дефинисана као независна и самостална служба пружања правне помоћи.¹ Одредбе о професионалној делатности адвоката подигнуте су на ранг уставних норми, те је тако Уставом Републике Србије прописано да правну помоћ пружају адвокатура, као самостална и независна служба, и службе правне помоћи које се оснивају у јединицама локалне самоуправе, у складу са

* Рад је написан у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2022. годину који се финансира из средстава Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Закон о адвокатури, Сл. гласник РС, бр. 31 од 9. маја 2011, 24 од 30. марта 2012 – УС.

законом.² Уређење адвокатске службе, услови за бављење адвокатуром, права, обавезе и одговорност адвоката и адвокатских приправника прописани су Законом о адвокатури, а општи принципи етике и правила понашања адвоката уређени су Кодексом професионалне етике адвоката.³

Предмет бављења адвокатуром јесте обављање послова правне помоћи на основу којих се остварују права и штите слободе странака. Мада је до недавно статус адвоката у Србији најчешће био предмет разматрања из угла пореских обавеза, након ратификовања Споразума о стабилизацији и придруживању Европској унији (у даљем тексту: ЕУ) ово питање добија нове димензије. Наиме, док је адвокатура у прописима Републике Србије предвиђена као служба пружања правне помоћи, према праву ЕУ је регулисана као пружање услуга.⁴ У складу са обавезом усклађивања домаћег законодавства са законодавством ЕУ, јасно је да је наведено одступање неопходно отклонити, што не представља једноставан задатак.

2. Адвокатура као услуга или као служба пружања правне помоћи?

Покушај усклађивања домаћих норми које се тичу статуса адвоката са прописима ЕУ огледао се у Предлогу закона о услугама⁵ у коме је делатност адвоката била одређена као услужна.⁶ Предлог закона отворио је низ проблема и недоумица у вези са статусом адвоката у Србији, те ће у наставку рада бити приказани најзначајнији од њих. Пре свега, доношење Закона о услугама који би се примењивао на адвокатуру било би у

² Устав Републике Србије, Сл. гласник РС, бр. 98 од 10. новембра 2006, 115 од 30. новембра 2021 - Амандмани I-XXIX, 16 од 9. фебруара 2022.

³ Кодекс професионалне етике адвоката, Сл. гласник РС, бр. 27 од 6. априла 2012, 159 од 30. децембра 2020 – УС.

⁴ Ово произилази из Уговора о функционисању Европске уније у коме је у чл. 57. предвиђено да се „Услугама” у смислу Уговора сматрају услуге које се обично пружају уз новчану накнаду и да укључују делатности индустријског карактера, комерцијалног карактера, али и делатности занатлија и слободних професија. Уговор о функционисању Европске уније, чл. 57.

⁵ Предлог закона о услугама, доступан на: <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/290216/290216-vest21.html>.

⁶ Осим тога било је питања да ли треба појаснити да ли универзалне поштанске услуге спадају у услуге на које се Нацрт закона односи (што је и учињено на јавној расправи), као и да се изузму адвокати и услуге које они пружају из Нацрта закона што није било могуће јер се Директива о услугама која се транспонује Нацртом закона о услугама односи на адвокате. Образложење Нацрта Закона о услугама, одељак 9. стр. 69. Доступно на: <http://vs3836.cloudhosting.rs/misljenja/1216/obr/2.%20%20Obrazlozenje%20Zakona%20o%20uslugama.pdf>

супротности са Уставом и Законом о адвокатури у којима су адвокати дефинисани као пружаоци правне помоћи. Усвајање таквог закона довело би до неопходности измене Устава и важећег Закона о адвокатури.

Потом, битно је подсетити се да слобода пружања услуга према праву ЕУ обухвата право пословног настањивања у било којој држави чланици ЕУ.⁷ Право ЕУ се адвокатуром бави у мери у којој је она од значаја за функционисање јединственог тржишта. У том сегменту оно покушава да помири две основне слободе јединственог тржишта: слободу пословног настањивања и слободу пружања услуга.⁸ Пословно настањивање значи право започињања и обављања делатности у било којој држави чланици,⁹ што би бављење адвокатуром у Србији чинило доступно страним адвокатима.¹⁰ Међутим, Нацрт закона о услугама је предвиђао и могућност прекограничног пружања услуга, што подразумева да пружалац услуга није пословно настањен на територији државе у којој се услуга пружа.¹¹

Практично, ово би омогућавало страним адвокатима да се баве адвокатуром у Србији, без обавезе учлањивања у неку од адвокатских комора на територији Републике Србије. Последично, то би значило да страни адвокати не би плаћали уписнину у адвокатску комору која износи и до 5.000 евра, док су адвокати из Србије обавезни на плаћање ове суме новца. Додатни неповољан положај домаћих адвоката у односу на иностране огледао би се у могућности рекламирања адвокатских услуга страних адвоката, што је домаћим адвокатима изричито забрањено Статутом Адвокатске коморе Србије,¹² с обзиром да страни адвокати не могу бити подложни ограничењима Статута Адвокатске коморе чији нису члан.

Ипак, најзначајнији аргумент који говори у прилог томе да адвокатуру не би требало сматрати услугом јесте то да је установа адвокатуре заснована на праву на правну помоћ грађана, као основном људском праву. Приступ правној помоћи представља важан сегмент права на правично суђење према чл. 6. Европске конвенције о људским правима.¹³

⁷ Види: Вукадиновић, Р., Вукадиновић Марковић, Ј., *Увод у институције и право Европске уније*, Крагујевац, 2016.

⁸ Медовић, В., *Право српских држављана на бављење адвокатуром у Европској унији*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, вол. 84, бр. 9/2012, стр. 584.

⁹ Уговор о функционисању Европске уније, чл. 49.

¹⁰ О праву настањивања адвоката види: Кнежић-Поповић, Д., *Vlassopoulou Case - Guidelines regarding the Right of Establishment of Lawyers*, Страни правни живот, бр. 3/2007, стр. 19-35.

¹¹ Предлог закона о услугама, чл. 2. ст.1. тач. 9.

¹² Статут Адвокатске коморе Србије, Сл. гласник РС, бр. 85 од 16. новембра 2011, бр. 78 од 10. августа 2012, бр. 86 од 30. септембра 2013. чл. 259.

¹³ Турањанин, В., Чановић, Ј., *Бесплатна правна помоћ за жртве родно заснованог насиља из перспективе адвоката*, Безбедност, вол. LXIV, бр. 2/2022, стр. 45.

Сходно томе, ако грађанин поседује одређено право, погрешно је схватање да му приликом остварења тог права адвокат пружа услугу. Право грађана постоји само по себи, а поступање адвоката у остваривању тог права може се сматрати само правном помоћи да се то право и оствари. Ако би се поступање адвоката у остваривању зајемченог права сматрало услугом, то би представљао негацију права грађана, уколико је остваривање права условљено пружањем услуге било ког лица. Превасходна улога адвокатуре није учествовање у економији (што карактерише тржиште услуга), већ пружање правне помоћи грађанима у остваривању, заштити и унапређењу људских права и слобода.

На овом месту, интересантно је споменути и чл. 3. ст. 2. Предлога закона у услугама у коме је било предвиђено да се одредбе Закона неће примењивати у одређеним областима, а између осталог у остваривању људских и мањинских права, као и у области кривичног права.¹⁴ Иако је наведена одредба била прилично нејасна, наметала је закључак да, иако би се адвокатура у целини сматрала као пружање услуга, одредбе закона не би могле да се примене на браниоца у кривичном поступку. Тиме би се адвокатска професија фактички делила и постојала би разлика између регулисања рада адвоката који би заступали у области кривичног права и адвоката који би пружали услуге у осталим гранама права.

Адвокатска заједница Србије исказала је изузетно негативну реакцију на Предлог закона о услугама,¹⁵ што је резултирало повлачењем Предлога из скупштинске процедуре. На овај начин, адвокатура у оквиру позитивних прописа Републике Србије остаје регулисана као служба пружања правне помоћи, а не пружање услуга, чиме домаће законодавство остаје неусклађено са правним тековинама ЕУ. Адвокати који се баве кривичним правом не налазе се у посебном режиму у односу на остале адвокате, а њихово заступање представља пружање правне помоћи, које као основно људско право припада сваком грађанину. Иако се свакодневно говори о професионалним *услугама* адвоката, термин *услуге* у том смислу треба схватити као професионалне активности које адвокат у свом пословном ангажману пружа клијенту, а не као значење које овај термин има у праву Европске уније.¹⁶

¹⁴ Предлог закона о услугама, чл. 3. ст. 2. тач. 3. и б.

¹⁵ Извештај Адвокатске коморе Србије са састанка одржаног 08.12.2016. године у Министарству трговине, туризма и телекомуникација бр. 895/2016, наведено према: Грга, К., Драгојевић, С., *Правно уређење адвокатуре у светлу права ЕУ о услугама и слободи пословног настањивања*, дискусионни папир, 2020. Доступно на: [Правно уређење адвокатуре у светлу права ЕУ о услугама и слободи пословног настањивања](#)

¹⁶ Услугама се, у смислу Уговора о функционисању Европске уније, сматрају оне услуге које се уобичајено обављају уз накнаду, у мери у којој нису уређене одредбама које се односе на слободу кретања робе, капитала и особа. Уговор о функционисању Европске уније, чл. 57.

3. Појам браниоца и извори права на одбрану

Бранилац је правно образовано лице које заступа интересе окривљеног у кривичном поступку.¹⁷ Ко има способност да буде бранилац одређено је нормама кривичног процесног права, те тако према Законнику о кривичном поступку (у даљем тексту: ЗКП), бранилац може бити само адвокат.¹⁸ Поред адвоката, као бранилац се може јавити и адвокатски приправник као замена адвоката, али искључиво у поступку за кривична дела за која је прописана казна затвора до пет година.¹⁹ Када говоримо о малолетним учиниоцима кривичних дела, законодавац захтева строже услове, те тако бранилац малолетника може бити само адвокат који је стекао посебна знања из области права детета и преступништва младих.²⁰ Међутим, треба споменути да код кривичних дела организованог криминала и дела високотехнолошког криминала, законодавац захтева специјализацију кривичног суда и јавног тужилаштва, али не и специјализацију у погледу браниоца, што се не може сматрати у потпуности оправданим.²¹

Право окривљеног да има браниоца произилази из његовог права на одбрану, које представља основно право окривљеног. Одбрана, као једна од три основне функције у кривичном поступку (поред функције гоњења и пресуђивања) је процесна делатност која представља побијање оптужбе у целини или делимично.²² Право на одбрану зајемчено је чл. 6. ст. 3. Европске конвенције о људским правима којим је прописано да свако ко је оптужен за кривично дело има, између осталог, право *на довољно времена и могућности за припремање одбране* и право *да се брани лично или путем браниоца кога сам изабере или, ако нема довољно средстава да плати за правну помоћ, бесплатно добије браниоца по службеној дужности када интереси правде то захтевају.*²³

У домаћем законодавству, право на одбрану не представља само законско, већ и уставно право окривљеног. Уставом РС у чл. 33. ст. 2. прописано је да *свако ко је окривљен за кривично дело има право на одбрану и право да узме браниоца по свом избору, да с њим несметано општи и да добије примерено*

¹⁷ Бејатовић, С., *Кривично процесно право: према Законнику о кривичном поступку из 2011. године*, Београд, 2016, стр. 227.

¹⁸ Законик о кривичном поступку, Сл. гласник РС, бр. 72 од 28. септембра 2011, 101 од 30. децембра 2011, 121 од 24. децембра 2012, 32 од 8. априла 2013, 45 од 22. маја 2013, 55 од 23. маја 2014, 35 од 21. маја 2019, 27 од 24. марта 2021 - УС, 62 од 17. јуна 2021 - УС, чл. 73. ст. 1.

¹⁹ *Исто*, чл. 73. ст. 2.

²⁰ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Сл. гласник РС, бр. 85 од 6. октобра 2005, чл. 49. ст. 3.

²¹ Шкулић, М., *Кривично процесно право*, Београд, 2015, стр. 158.

²² Лукић, Т., *Историјски развој улоге браниоца у кривичном поступку*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, вол. XXXVIII, бр. 2/2004, стр. 489.

²³ Европска конвенција о људским правима, чл. 6. ст. 3.

време и одговарајуће услове за припрему одбране.²⁴ У ЗКП-у, право на браниоца произилази из одредаба којима су прописана права окривљеног да се брани сам или уз стручну помоћ браниоца,²⁵ да његовом саслушању присуствује бранилац,²⁶ да му се осигура довољно времена и могућности за припремање одбране²⁷ и право да пре првог саслушања буде поучен о праву на браниоца.²⁸

4. Процесноправни основ за поступање браниоца у кривичном поступку

Да би одређено лице стекло статус браниоца у кривичном поступку, неопходно је постојање процесноправног основа. У зависности од тога да ли је реч о изабраном браниоцу или о браниоцу по службеној дужности, основ његовог појављивања у кривичном поступку може бити двојак, те адвокат статус браниоца добија на основу пуномоћја или решења о постављању браниоца по службеној дужности.

Право окривљеног да сам себи одабере браниоца је неприкосновено и мора му бити предочено пре првог саслушања. Поред окривљеног, браниоца могу изабрати и пуномоћјем овластити и друга лица,²⁹ осим ако се томе окривљени изричито противи.³⁰ У случају да је изричито противљење саопштено адвокату кога су ангажовала друга овлашћена лица, он је дужан да о томе без одлагања обавести орган поступка. Поред писаног пуномоћја, окривљени може дати браниоцу и усмено пуномоћје изјавом на записник код органа поступка.³¹ Дакле, када говоримо о изабраном браниоцу, основ његовог појављивања у кривичном поступку представља пуномоћје које може бити писмено или дато усмено на записник.

Иако окривљени има право на самосталан и слободан избор браниоца, адвокат такође има право да слободно одлучује да ли ће прихватити одбрану. У ситуацијама када окривљени одлучи да своју одбрану заснива на тактици која је супротна саветима браниоца, није реално очекивати да ће бранилац пружити процесни кредибилитет одбрани са којом професионално није сагласан.³²

²⁴ Устав Републике Србије, чл. 33. ст. 2.

²⁵ Законик о кривичном поступку, чл. 68. ст. 1. тач. 3.

²⁶ Исто, чл. 68. ст. 1. тач. 4.

²⁷ Исто, чл. 68. ст. 1. тач. 7.

²⁸ Исто, чл. 68. ст. 2.

²⁹ Законски заступник, брачни друг, сродник по крви у правој линији, усвојитељ, усвојеник, брат, сестра, хранитељ и лице са којим окривљени живи у ванбрачној или каквој другој трајној заједници живота. Законик о кривичном поступку, чл. 75. ст. 1.

³⁰ Законик о кривичном поступку, чл. 75. ст. 1.

³¹ Исто, чл. 75. ст. 2.

³² Бејатовић, С. и др., *Приручник за примену Законика о кривичном поступку*, Београд, 2013, стр. 64.

Стога, поред тога што окривљени има право на слободан избор браниоца, и бранилац има право на слободну одлуку о прихватању одбране. Међутим, на доношење одлуке о заступању не сме утицати разлика у полу, раси, националној припадности, језику, вери, политичком и другом убеђењу, пореклу, друштвеном положају, економској моћи или страначкој припадности.³³ Такође, у Кодексу професионалне етике адвоката, посебно је наглашено да се у кривичним предметима личне особине окривљеног, врста кривичног дела и висина запређене казне, начин одбране окривљеног, гнев који је кривично дело изазвало у јавности и понашање оштећених не сматрају оправданим разлозима за одбијање одбране.³⁴

Треба нагласити да је право адвоката на слободан избор између прихватања или неприхватања одбране ограничено само на случајеве изабраног браниоца. Адвокат не може одбити пружање правне помоћи ако га као браниоца у складу са законом постави суд, други државни орган или адвокатска комора, осим ако постоје разлози предвиђени законом због којих је дужан да одбије заступање.³⁵ Дакле, бранилац постављен по службеној дужности може тражити да буде разрешен само из оправданих разлога.³⁶ Уколико се бранилац неоправдано не прихвати одбране или поступа несавесно и немарно може бити обрисан са списка адвоката за одбране по службеној дужности.³⁷ Ове одредбе служе како гаранцији права на одбрану окривљеног, тако и обезбеђењу несметаног тока кривичног поступка, јер онемогућавају његово одуговлачење до којег би дошло услед неоправданог одбијања одбране и постављања новог браниоца по службеној дужности.

На овом месту треба указати и на донекле спорно правило Кодекса професионалне етике адвоката којим је предвиђена дужност адвоката да одбије заступање у кривичним предметима ако би заступање подразумевало активну улогу у оправдавању и доказивању истинитости одбране за коју адвокат зна да је неистинита.³⁸ Само правило у директној је супротности са правом окривљеног на одбрану, чији је један од аспеката право на обезбеђење довољног времена и могућности за припремање одбране. Ово право, између осталог, гарантује окривљеном и његовом браниоцу право на слободан избор и припремање тактике одбране. Једна од улога браниоца јесте управо да окривљеном помогне у доношењу одлуке какву ће одбрану изабрати.³⁹

³³ Кодекс професионалне етике адвоката, Сл. гласник РС, бр. 27 од 6. априла 2012, бр. 159 од 30. децембра 2020 – УС, правило 21.4.

³⁴ Исто, правило 22.2.

³⁵ Закон о адвокатури, чл. 18. ст. 2.

³⁶ Законик о кривичном поступку, чл. 76. ст. 3.

³⁷ Бељански, В. и др., *Водич за браниоце по службеној дужности*, Бијељина, 2016, стр. 10.

³⁸ Кодекс професионалне етике адвоката, правило 22.5.9.

³⁹ Бељански, В., Делибашић, В., Тинтор, Ј., *Приручник за поступање адвоката у кривичном поступку*, Београд, 2019, стр. 82.

Хипотетички гледано, ако би сви адвокати поступали у складу са обавезом одбијања заступања која је наведена на почетку овог пасуса, окривљени би могао да се нађе у ситуацији да не може да ангажује браниоца. На овај начин, окривљеном би било онемогућено коришћење основног права у кривичном поступку - права на одбрану.

5. Положај браниоца у кривичном поступку

Правни положај браниоца у кривичном поступку представља скуп његових права и дужности прописаних ЗКП-ом са једне стране, али и Законом о адвокатури и Кодексом адвокатске етике са друге.

5.1. Права браниоца

Посматрано из угла браниоца, можемо констатовати да положај браниоца карактеришу две групе права: права која има и сам окривљени у кривичном поступку⁴⁰ и права која су прописана искључиво за браниоца.⁴¹ Права која има окривљени припадају истовремено и његовом браниоцу на основу одредбе ЗКП-а којом је прописано да *бранилац у корист окривљеног предузима све радње које може предузети окривљени*.⁴² Из наведене формулације јасно произилази да је ово право браниоца ограничено искључиво на предузимање радњи које иду у корист окривљеном. Предузимање радњи у корист окривљеног није само право, већ и дужност браниоца. Бранилац не сме бити нужна формалност, већ процесни помоћник окривљеног који својим правним знањем и процесном вештином помаже окривљеном у проналажењу и утврђивању чињеница у његову корист, примени прописа који су за окривљеног најповољнији и коришћењу његових процесних права.⁴³

Право браниоца да предузима све радње које може предузети окривљени ограничено је претходним коришћењем права од стране окривљеног лично и накнадним одустанком окривљеног од већ предузете радње браниоца.⁴⁴ Иако се не захтева посебна сагласност окривљеног, бранилац не сме предузети ниједну радњу којој се окривљени противи, без обзира на то што му она објективно иде у корист.⁴⁵ Једини изузетак од овог правила предвиђен је код могућности изјављивања права на жалбу и против воље окривљеног када је

⁴⁰ Изузев права на последњу реч која припада искључиво окривљеном. Законик о кривичном поступку, чл. 431. ст. 4.

⁴¹ Бејатовић, С., *Кривично процесно право...*, стр. 239.

⁴² Законик о кривичном поступку, чл. 71. ст. 1. тач. 5.

⁴³ Тинтор, Ј., *Одбрана као страна у поступку у тужилачкој истрази (анализа новог ЗКП Србије)* Зборник радова: Тужилачка истрага, регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени, Београд, 2014, стр. 258.

⁴⁴ Бејатовић, С., *Кривично процесно право...*, стр. 239.

⁴⁵ Илић, Г. и др., *Коментар Законика о кривичном поступку*, Београд, 2018, стр. 281.

пресудом изречена казна затвора у трајању од тридесет до четрдесет година или казна доживотног затвора.⁴⁶ У овом случају, због карактеристике најстрожих казни, законодавац прави изузетак и предност даје предузимању радње која очигледно иде у корист окривљеном, а не његовој вољи.

Поред права која има и сам окривљени у кривичном поступку, ЗКП садржи одредбу која је посвећена искључиво правима браниоца.⁴⁷ Тако, основна права браниоца јесу право на поверљив разговор са ухапшеним, пре његовог првог саслушања,⁴⁸ право да непосредно пре првог саслушања осумњиченог прочита кривичну пријаву, записник о увиђају и налаз и мишљење вештака,⁴⁹ право да после доношења наредбе о спровођењу истраге или после непосредног подизања оптужнице, а и пре тога ако је окривљени саслушан, у складу са одредбама ЗКП-а, разматра списе и разгледа предмете који служе као доказ,⁵⁰ право на поверљив разговор и несметано вођење преписке са окривљеним који је у притвору, осим ако ЗКП-ом није другачије одређено,⁵¹ као и право да предузима друге радње када је то предвиђено одредбама ЗКП-а. Новелом ЗКП-а из 2011. године, бранилац и окривљени први пут добијају овлашћење да самостално прикупљају доказе и материјал у корист одбране.⁵²

5.2. Дужности браниоца

Дужности браниоца у кривичном поступку таквог су карактера да не подлежу принудном извршењу, али њихово невршење може довести до одређених последица како по браниоца, тако и по самог окривљеног.⁵³ Основна дужност браниоца је да окривљеном пружа помоћ у одбрани стручно, савесно и благовремено.⁵⁴ Ова дужност произилази и из Закона о адвокатури који адвоката такође обавезује да правну помоћ пружа стручно и савесно, у складу са законом, статутом адвокатске коморе и кодексом.⁵⁵ Такође, бранилац је дужан да као адвокатску тајну чува све информације које је сазнао од окривљеног.⁵⁶

⁴⁶ Законик о кривичном поступку, чл. 433. ст. 6.

⁴⁷ Исто, чл. 71.

⁴⁸ Исто, чл. 71. ст. 1. тач. 1.

⁴⁹ Исто, чл. 71. ст. 1. тач. 2.

⁵⁰ Исто, чл. 71. ст. 1. тач. 3.

⁵¹ Исто, чл. 71. ст. 1. тач. 4.

⁵² Бркић, С., *Критички осврт на уређење истраге у ЗКП из 2011. год.*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2/2015, стр. 570.

⁵³ Бејатовић, С., *Кривично процесно право...*, стр. 242.

⁵⁴ Законик о кривичном поступку, чл. 72. ст. 1. тач. 2.

⁵⁵ Закон о адвокатури, чл. 15. ст. 1. тач. 2.

⁵⁶ Исто, чл. 15. ст. 1. тач. 3.

Како би бранилац уопште могао да учествује у кривичном поступку, он има дужност предаје пуномоћја, без одлагања. Међутим, јасно је да се ова дужност односи само на изабраног браниоца, с обзиром да се решење о постављању браниоца увек налази у списима предмета. Такође, дужност предаје пуномоћја неће постојати уколико окривљени браниоцу да усмено пуномоћје изјавом на записник код органа поступка.⁵⁷ С обзиром да пуномоћје представља процесноправни основ појављивања браниоца у кривичном поступку, можемо рећи да дужност његове предаје представља уједно и прву процесну дужност браниоца.

Према Кодексу професионалне етике адвоката, бранилац има обавезу да без одлагања укаже на све повреде права и друга кршења закона која иду на штету клијента и да интересе клијента стави испред сопствених интереса и интереса других учесника у поступку.⁵⁸ Међутим, бранилац не сме злоупотребити своја права у циљу одуговлачења поступка.⁵⁹ Бранилац такође има дужност да упозори окривљеног на последице одрицања или одустајања од права,⁶⁰ као и да окривљеном пружа правну помоћ у року од 30 дана од дана када је отказао пуномоћје, у случаја да окривљени пре истека тог рока не ангажује новог изабраног браниоца.⁶¹ Фактички, постоји дужност браниоца да једно време заступа иако постоји разлог због којег више не жели да брани клијента. На овај начин, окривљеном се оставља довољно времена за проналажење новог браниоца, без опасности од наступања штете по његову одбрану у међупериоду.

Иако то није експлицитно наведено у одредби која регулише дужности браниоца, из генералних одредаба ЗКП-а које се односе на обавезу поштовања органа поступка, странака и других учесника у поступку произилази још једна дужност браниоца. Бранилац, поред других лица, у својим поднесцима и усменој речи не сме да вређа орган поступка нити лица која учествују у поступку, нити да омета ред на главном претресу. Поред тога што непоштовање наведених обавеза може довести до новчаног кажњавања, оно за последицу може имати и ускраћивање даље одбране окривљеног,⁶² о чему ће бити речи у наставку рада.

⁵⁷ Законик о кривичном поступку, чл. 72. ст. 1. тач. 1.

⁵⁸ Кодекс професионалне етике адвоката, правило 2.7.

⁵⁹ Законик о кривичном поступку, чл. 72. ст. 1. тач. 3.

⁶⁰ Исто, чл. 72. ст. 1. тач. 4.

⁶¹ Исто, чл. 72. ст. 1. тач. 5.

⁶² Браниоца или пуномоћника који после изрицања казне продужи да нарушава ред, веће ће искључити из даљег поступка и позвати странку или заступано лице да узме другог браниоца, односно пуномоћника и о томе обавестити надлежну адвокатску комору. Законик о кривичном поступку, чл. 372. ст. 1.

6. Престанак бранилачке функције

Права и дужности браниоца престају у случају опозива, отказа пуномоћја или разрешењем.⁶³ Пуномоћје опозива давалац, а отказује бранилац, без потребе да наведу било какав разлог,⁶⁴ што је у складу са правом окривљеног на слободан избор браниоца и правом браниоца на слободну одлуку о прихватању одбране.

Када говоримо о разрешењу, разрешити се може и изабрани и постављени бранилац. Изабрани бранилац се разрешава ако се утврди да постоји неки од разлога неспојивости који је проистекао из постојећег или потенцијалног сукоба интереса.⁶⁵ Бранилац се може разрешити и када после опомене и новчане казне настави да нарушава ред, као и када против њега буде покренут кривични поступак у вези са истим предметом због кривичног дела спречавања и ометања доказивања, или због кривичног дела бекства и омогућавања бекства лица лишеног слободе.⁶⁶ Разрешити се може и бранилац који је после опозива или отказа пуномоћја поново опуномоћен, а до тога је очигледно дошло у циљу злоупотребе права. Такође, бранилац се разрешава када не може да брани више окривљених, а они се не договоре кога ће од њих бранити, као и када окривљени има више од пет бранилаца, а не определи се које ће браниоце задржати.⁶⁷

Када говоримо о постављеном браниоцу, до његовог разрешења може доћи из истих разлога који важе за разрешење изабраног браниоца у случајевима из чл. 80. ст. 1. тач. 1-3,⁶⁸ као и уколико окривљени ангажује изабраног браниоца, ако су услед промене имовинског стања престали разлози за одбрану сиромашног, или ако не извршава своје дужности пружања окривљеном помоћи у одбрани стручно, савесно и благовремено.⁶⁹ О разрешењу браниоца увек одлучује суд, с тим што је претходно дужан да позове окривљеног и браниоца да се изјасне о разлозима за разрешење. Ако они то не учине у року од 24 часа, суд ће одлучити на основу расположивих података.⁷⁰

⁶³ Законик о кривичном поступку, чл. 79.

⁶⁴ Бејатовић, С. и др., *Приручник за примену...*, стр. 69.

⁶⁵ Сродство или одређена процесна улога коју има, или је имао у поступку.

⁶⁶ Законик о кривичном поступку, чл. 80. ст. 1. тач. 1-3.

⁶⁷ *Исто*, чл. 80. ст. 1. тач. 4-6.

⁶⁸ Ако се утврди да постоји неки од разлога неспојивости проистекао из постојећег или потенцијалног сукоба интереса, када после опомене и новчане казне и даље нарушава ред, када против њега буде покренут кривични поступак у вези са истим предметом због кривичног дела спречавања и ометања доказивања, или због кривичног дела бекства и омогућавања бекства лица лишеног слободе.

⁶⁹ Законик о кривичном поступку, чл. 80. ст. 2. тач. 1-3.

⁷⁰ Бејатовић, С. и др., *Приручник за примену...*, стр. 69.

Поједини разлози за разрешење браниоца остављају доста простора за дискрециону оцену суда о томе да ли је наступио разлог за разрешење браниоца, што некада може прерасти у самовољу судије. Такав је случај са ситуацијом када судија процени да је до поновног давања пуномоћја очигледно дошло у циљу злоупотребе права, с обзиром да не постоје критеријуми уз помоћ којих се може са сигурношћу утврдити када је право очигледно злоупотребљено. Такође, нарушавање реда у судници као разлог за разрешење ствара реалну опасност од произвољности у одлуци о разрешењу. С обзиром да разрешење браниоца представља најозбиљније задирање у домен независности и самосталности адвокатске професије,⁷¹ неопходно је обезбедити процесне гаранције које ће у поступку разрешења произвољност, грешку и злу намеру свести на најмању могућу меру.⁷² У супротном, основно начело адвокатуре – начело независности, било би озбиљно угрожено.

7. Закључак

Адвокатска професија представља независну и самосталну службу пружања правне помоћи чији је основни циљ остварење и заштита права и слобода грађана. С обзиром да је адвокатура заснована на праву на правну помоћ грађана као основном људском праву, дефинисање адвокатске делатности као услужне не би било исправно. Услужне делатности превасходно су усмерене на стицање финансијске користи и учествовање у економији, док адвокатура пружа гаранцију у остваривању, заштити и унапређењу људских слобода и права и посебни је чинилац правног система. Из овог разлога, адвокатску професију не би требало сматрати услугом, већ на начин на који је регулисана у домаћим позитивноправним прописима – као службу пружања правне помоћи

Због нужности ограничавања појединих људских права окривљеног у кривичном поступку, значај адвокатуре посебно долази до изражаја код улоге браниоца у овој врсти поступка. Функција браниоца у кривичном поступку јесте одбрана окривљеног, а основни циљ одбране представља побијање оптужбе. Главни задатак браниоца огледа се у заштити људских права окривљеног, те се бранилац стара да ова права буду ограничена само у оној мери у којој је то нужно за спровођење кривичног поступка. На овај начин, адвокатска професија, поред заступања интереса окривљеног, доприноси одржању правног поретка и владавини права у целости.

⁷¹ Раденовић, З., *Положај и улога браниоца у кривичном поступку* (докторска дисертација), Нови Сад, 2019, стр. 207.

⁷² Тинтор, Ј., *нав. чланак*, стр. 257.

*Jelena Stanisavljević, Ph.D. Student
Faculty of Law, University of Kragujevac*

SERVICES OF THE DEFENDER IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Summary

According to the Serbian Advocacy Law, Advocacy is an independent legal aid service. Professional, conscientious and independent performance of the advocacy profession represents one of the basic guarantees in the realization and protection of human freedoms and rights. Due to the position of the defendant when he is charged with the commission of a criminal offence, the importance of advocacy services is particularly pronounced in criminal proceedings. Therefore, the legal services of the defender represent the main subject of analysis of this paper. The author will first present the positive legal provisions that regulate the status of a lawyer, and then she will deal with the right to defence, from which the defendant's right to defender arises. In the central part of the paper, the author will analyze the role of the defender, considering his position and importance in criminal proceedings.

Key words: *lawyer profession, defender, right to defence, criminal procedure.*

Литература

- Бејатовић, С., *Кривично процесно право: према Законика о кривичном поступку из 2011. године*, Београд, 2016.
- Бејатовић, С. и др., *Приручник за примену Законика о кривичном поступку*, Београд, 2013.
- Бељански, В., Делибашић, В., Тинтор, Ј., *Приручник за поступање адвоката у кривичном поступку*, Београд, 2019.
- Бељански, В. и др., *Водич за браниоце по службеној дужности*, Бијељина, 2016.
- Бркић, С., *Критички осврт на уређење истраге у ЗКП из 2011. год.*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2/2015.
- Вукадиновић, Р., Вукадиновић Марковић, Ј., *Увод у институције и право Европске уније*, Крагујевац, 2016.
- Грга, К., Драгојевић, С., *Правно уређење адвокатуре у светлу права ЕУ о услугама и слободи пословног настањивања* (дискусиони папир), 2020.

- Кнежић-Поповић, Д., *Vlassopoulou Case - Guidelines regarding the Right of Establishment of Lawyers*, Страни правни живот, бр. 3/2007.
- Лукић, Т., *Историјски развој улоге браниоца у кривичном поступку*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, вол. XXXVIII, бр. 2/2004.
- Медовић, В., *Право српских држављана на бављење адвокатуром у Европској унији*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, вол. 84, бр. 9/2012.
- Раденовић, З., *Положај и улога браниоца у кривичном поступку* (докторска дисертација), Нови Сад, 2019.
- Тинтор, Ј., *Одбрана као страна у поступку у тужилачкој истрази (анализа новог ЗКП Србије)* Зборник радова: Тужилачка истрага, регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени, Београд, 2014.
- Турањанин, В., Чановић, Ј., *Бесплатна правна помоћ за жртве родно заснованог насиља из перспективе адвоката*, Безбедност, вол. LXIV, бр. 2/2022.
- Шкулић, М., *Кривично процесно право*, Београд, 2015.
- Европска конвенција о људским правима.
- Закон о адвокатури, Сл. гласник РС, бр. 31 од 9. маја 2011, 24 од 30. марта 2012 – УС.
- Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Сл. гласник РС, бр. 85 од 6. октобра 2005.
- Законик о кривичном поступку, Сл. гласник РС, бр. 72 од 28. септембра 2011, 101 од 30. децембра 2011, 121 од 24. децембра 2012, 32 од 8. априла 2013, 45 од 22. маја 2013, 55 од 23. маја 2014, 35 од 21. маја 2019, 27 од 24. марта 2021 - УС, 62 од 17. јуна 2021 – УС.
- Извештај Адвокатске коморе Србије са састанка одржаног 08.12.2016. године у Министарству трговине, туризма и телекомуникација бр. 895/2016.
- Кодекс професионалне етике адвоката, Сл. гласник РС, бр. 27 од 6. априла 2012, 159 од 30. децембра 2020 – УС.
- Образложење Нацрта Закона о услугама, доступно на: <http://vs3836.cloudhosting.rs/misljenja/1216/obr/2.%20%20Образложење%20Закона%20о%20услугама.pdf>.
- Предлог закона о услугама, доступно на: <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/290216/290216-vest21.html>.
- Статут Адвокатске коморе Србије, Сл. гласник РС, бр. 85 од 16. новембра 2011, 78 од 10. августа 2012, 86 од 30. септембра 2013.
- Уговор о функционисању Европске уније.
- Устав Републике Србије, Сл. гласник РС, бр. 98 од 10. новембра 2006, 115 од 30. новембра 2021 - Амандмани I-XXIX, 16 од 9. фебруара 2022.